

Premisele istorice ale Marii Uniri

Acad. Ioan Aurel Pop

Marea Unire a fost, după opinia celor mai mulți istorici, actul sublim de voință națională românească, acela care a marcat pentru vecie destinul poporului român. Suprafața și populația țării au crescut de mai bine de două ori (suprafața de la 137 000 la 295 000 de km pătrați, iar populația de la peste 7 milioane la 16 milioane de oameni), încât unora li se părea că Vechiul Regat se unise cu provinciile istorice și nu invers. De aceea, actul a stârnit adesea aprecieri mai mult decât entuziaste, fiind folosit și de anumite regimuri politice în scopuri propagandistice. Până nu demult, în mijloacele de difuzare în masă, se spunea și se scria că românii au urmărit „împlinirea idealului de unitate națională timp de două mii de ani”, fiind animați neîncetat de „permanență, continuitate și unitate” în „spațiul carpato-danubiano-pontic”. Erau personaje care căutau mărturii ale unității românești chiar și în neolitic, ignorând faptul că românii nu existau ca popor constituit decât cam de la finele mileniului I, când sursele atestau finalul etnogenezei și la celelalte popoare romanice europene. Firește, mulți contemporani se mirau de aceste exagerări ideologice sau de imixtiune a politicului în procesul de reconstituire a trecutului, uitând sau neștiind că, nu cu prea mult înainte, se spunea și se scria că „lumina venea de la Răsărit”, se studia istoria marelui vecin sovietic, în lumina „internaționalismului proletar”, se spunea că românii și limba română erau de sorginte slavă și că adevăratele personalități ale trecutului nostru erau Marx, Engels, Lenin și Stalin.

Politizarea studiului istoriei în anii comunismului, cu exagerările schematizate mai sus, a determinat după 1989 o reacție de revenire la normal, adică de studiere a memoriei colective românești în acord cu specificul disciplinei istorice, cu scopul relevării adevărului (parțial, atât cât este acesta omeneste posibil). Pe lângă această tendință dominantă în rândul specialiștilor, au existat și există și șuvoaie abătute, care fie absolutizează rolul românilor în istorie și al unității românești după criteriile protocroniste, fie neagă aproape orice rol istoric al românilor, considerând că întreg trecutul românesc este impregnat cu mituri naționaliste, cu legende despre victorii militare inventate și despre dorințe de unire politică inexistente. Vina pentru impunerea în conștiința publică a unor astfel de mituri ar fi avut-o istoriografia noastră din toate timpurile (dar mai ales din secolul al XVIII-lea încolo), istoriografie ai cărei reprezentanți ar fi urmărit în mod conștient falsificarea trecutului, din varii motive. Pe acest fundal, se spune și despre națiune și despre unirea principatelor și a provinciilor românești în cadrul României că sunt creații artificiale, promovate de elitele intelectuale și politice, realizate datorită unor conjuncturi internaționale favorabile, în care poporul român nu a avut niciun rol.

În acest context, dorim să relevăm, în acord cu metoda și concepția aferente „meseriei de istoric” (Marc Bloch), că aceste opinii extreme nu au caracterizat niciodată direcția principală și serioasă a istoriografiei românești, care, întotdeauna, inclusiv în deceniile comuniste, a păstrat

dreapta cumpănire. De aceea, în ciuda unor exagerări inerente perioadelor de avânt al mișcării de emancipare națională sau de pericole externe care vizau anihilarea statului național, istoricii români autentici, ca și colegii lor străini, au reconstituit trecutul pe baza izvoarelor, relevând corect coordonatele principale ale mersului istoriei. Una dintre aceste coordonate a fost tendința de emancipare națională și de unire politică a variatelor formațiuni în care românii erau majoritari, tendință manifestată în mod constant (deși nu cu aceeași intensitate și nici în chip general) din a doua parte a secolului al XVIII-lea încoace. Mai mult, solidarități politice locale între unele provincii românești - indiferent de statutul lor internațional variat - sunt atestate încă din Evul Mediu și din secolele moderne timpurii, fiind animate de unitatea limbii, a originii (reale sau impregnate cu elemente imaginare), a credinței (religiei) și a obiceiurilor. Toate acestea au pregătit unirea politică generală a românilor, înfăptuită între 1859 și 1918, în paralel cu formarea unității politice a germanilor sau a italienilor.

Este relevantă semnalarea aici a câtorva elemente de acest gen din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, adică de dinainte de organizarea mișcărilor de emancipare națională propriu-zise, conduse de o elită conștientă de rolul și de forța sa. Astfel, în luna septembrie a anului 1547, pe când domnea în Moldova Iliș Rareș (1446-1451), o comisie regală habsburgico-ungară (rege al Ungariei occidentale era Ferdinand I de Habsburg, care avea să ajungă și împărat romano-german) făcea o cercetare asupra cămării de sare din Maramureș și elabora în final un document în latinește cu următorul titlu: „Despre starea de-acum a Cămării Sării Maramureșene, după cercetarea făcută de comisarii majestății regești Blasius de Petrovaradin, prepozit de Jazo și Georgius Werner, căpitanul (prefectul) cetății Șaroș, în luna septembrie a anului Domnului 1547”. Documentul conține, între multe altele, un pasaj important, pe care îl reproducem în românește mai jos: „Spun nobilii că acei munți și acele păduri au fost obținute de ei, într-o anumită adunare generală [a regatului], ținută la Baci¹, în timpul domniei lui Ludovic², pentru ei înșiși și pentru moștenitorii și urmașii lor, prin acordul comun al tuturor locuitorilor de drept³. Despre care lucru se crede că nu există nicio mărturie clară. Și se poate de fapt, prin lege, pune la îndoială [aceasta], deoarece acei munți și acele păduri, după cum se spune, sunt la hotarele Moldovei și Rusiei, care se cuvin mai mult să fie supuse majestății regești decât persoanelor private, așa cum munții și locurile joase de hotar asemănătoare sunt supuse cetății vecine Muncaci, care, în același fel ca la Hust, ține de drept de rege și de coroană. **De fapt, fiindcă cea mai mare parte dintre locuitorii comitatului Maramureș sunt români, și deoarece se potrivesc cu moldovenii la limbă, la religie și la obiceiuri, există pericolul să se întâmple ca acest comitat, încetul cu încetul, intrând pe furiș la moldoveni, să se înstrăineze cu timpul,**

¹ *Bachia* din latinește este localitatea Baci (în ungurește Bács, în nemțește Batsch, iar în sârbește Bač), din provincia omonimă Bacica, azi parte a Serbiei.

² În Ungaria medievală au fost doi regi cu numele de Ludovic. Primul, de origine franco-apolitană, Ludovic I de Anjou, a domnit între 1342 și 1382, iar Ludovic al II-lea, din dinastia lituaniano-poloneză Jagiello, a domnit între 1516 și 1526, fiind ultimul suveran înainte de destrămarea țării. Nobilii maramureșeni se referă aici, după toate aparențele, la regele Ludovic I.

³ *Regnicolae, -arum*, substantiv folosit, de regulă, la plural, desemnându-i mai ales pe membrii stărilor, pe cei privilegiați. Aici, termenul se referă la membrii adunării țării, ținute de la Baci sub regele Ludovic.

cu vreo ocazie, de regat [Ungaria habsburgică]. Așadar, deoarece nu vor fi puține astfel de ocazii, este în interesul majestății regești ca, la o nouă cercetare și discutare, să se îngrijească să fie trimiși și chemați oameni credincioși și zeloși”⁴.

Din text, se vede că, în timpul anchetei legate de starea ocnelor maramureșene și a veniturilor cuvenite puterii centrale din sare, comisarii regelui Ferdinand de Habsburg au constatat o anumită tensiune existentă între autoritățile regești și nobilimea locală, tensiune legată de dreptul de stăpânire asupra munților și pădurilor din acel comitat, denumit încă în textele latine oficiale *Terra Maromarusiensis* (Țara Maramureșului). Nobilii maramureșeni pretind că acele bunuri erau ale lor din vechime și că le fuseseră recunoscute chiar de adunarea țării, prezidată de rege, în vreme ce comisarii se îndoiesc că ar exista documente în acest sens și spun că, de regulă, conform analogiilor și principiilor de drept, astfel bunuri din vecinătate, situate tot la frontierele țării, nu aparțineau persoanelor private, ci regelui. Totuși, anchetatorii își fac datoria până la capăt, semnalând și un real pericol, dacă s-ar forța nota. Pericolul ar fi fost ca Maramureșul, locuit în cea mai mare parte de români (inclusiv nobilii maramureșeni rămăseseră români), având aceeași limbă, aceeași religie (confesiune) și aceleași obiceiuri cu moldovenii, să de desprindă de Ungaria habsburgică și să se unească cu Moldova. Nu este vorba aici despre o presupunere vagă, ci despre o adevărată analiză, făcută de oameni avizați, de experți (un cleric și un militar). Din analiză reiese posibilitatea ca, la vreo „ocazie”, Maramureșul să se alăture Moldovei. Iar asemenea „ocazii” - avertizează anchetatorii - „nu vor fi puține”. Prin urmare, ei nu se referă la o întâmplare dispartă, de conjunctură, ci la o situație de structură, care era generată de esența lucrurilor. Concluzia care se impune este tulburătoare: străinii și vecinii se temeau, încă din prima jumătate a secolului al XVI-lea, de unirea românilor; observatorii atenți vedeau perfect realizabilă această unire (parțială), posibilă prin forța și voința românilor. Mărturia este copleșitoare și spulberă o seamă de opinii grăbite, exprimate mai ales după 1989, care puneau la îndoială unitatea românească medievală, exaltând regionalismele și localismele din spațiul locuit de români și combătând orice sentiment de solidaritate timpurie între aceștia.

Această constatare de către martori străini a solidarității românilor nordici din anul 1547 este clădită pe alte acte de comuniune, din secolele anterioare, de la revărsările maramureșenilor lui Dragoș și Bogdan, din secolul al XIV-lea, prin care s-a încheiat Moldova, „a doua libertate românească” (Nicolae Iorga), până la reîntoarcerea undelor moldovene, ca să hrănească matca ostenită și sărăcită. Principele Ștefan cel Mare a fost cel dintâi mare patron moldovean al

⁴ *Allegant nobiles, se illos montes et sylvas in generali quadam/ congregatione, tempore Ludovici Regiæ Bachicæ habita, pro/ se ipsis hereditibusque et successoribus suis ex comunj consensu/ omnium Regnicolarum impetrasse. Cuius rei nullum evidens/ testimonium extare creditur. Et potest iure de facto dubitari/ propterea quod illi montes et sylvæ, ut dictum est, terminj/ sunt Moldaviæ et Rwssicæ, quos expedit potuis Regiæ/ Maiestati quam privatis personis esse subiectos, sicut similes et plane/ conterminj montes subiecti sunt arci vicinæ Munhach, quæ,/ eodem quo Hwzth, iure ad Regem et Corona pertinet. Nam/ cum incolæ comitatus Maromarusiensis maxima ex parte/ Walachi sunt, et cum Moldavis lingua et religione ac mori/bus convenient, periculum est ne iste comitatus Moldavis/ ut fit paulatim subintranctibus, cum tempore aliquo casu a/ Regno alienatur. Cum itaque non parvi momenti res sit,/ intererit Maiestatis Regiæ, ut ad eius revisionem et discussionem/ homines fideles atque industrios transmittendos et adhibendos curet.* Hofkammerarchiv Wien, Hofffinanz Ungarn, Rote nr. 2 (1545-1549), Jahr 1547, fol. 93.

românilor intracarpatici și nu se cuvine să insist aici asupra faptelor lui, în urma cărora era numit „domnul nostru” la Feleac, la Ciceu ori Cetatea de Baltă, adică în domenii mari, cu zeci de sate românești. Al doilea a fost feciorul său, principele Petru Rareș, trecut și el în Ardeal, cu pace și vrajbă deopotrivă, dar mai ales cu faptă românească. Oștile lui au cucerit Transilvania și au văzut că din rutenimea de sus până în secuimea de jos erau numai vorbă românească și haină românească (cum spune frumos Nicolae Iorga). Petru Perembski (Porembski), secretarul reginei Isabela a Ungariei (ambii de neam polonez), nota tot atunci, în secolul al XVI-lea, legat de aceste întâmplări: „Unii români au o bună parte din țară [din Transilvania], care ușor s-ar uni cu dânsul [cu Petru Rareș], pentru că au aceeași limbă”⁵.

După cum se vede, două voci străine și independente una de alta - un oficial polonez și doi oficiali habsburgici - notau aproape concomitent, în secolul al XVI-lea, același lucru, anume că românii transilvani (maramureșeni) s-ar uni ușor cu Moldova, fie numai pe baza comuniunii de limbă, fie pe aceea de limbă, de religie, de tradiții. Firește, lucrul era mai ușor de notat decât de realizat. Consilierii regești de la 1547 fac ceea ce le cerea natura meseriei lor, adică dau sfaturi. Sfatul lor este să nu fie tulburați prea tare românii maramureșeni prin răpirea bruscă a munților și pădurilor lor. Acestea ar fi trebuit - în opinia lor - să li se ia până la urmă, dar cu grijă, prin concursul unor oameni experimentați și fideli coroanei ungare. Și acum, la 1547, ca și anterior, românii nu aveau acte scrise (*chartae*) pentru pământurile lor și astfel nu aveau nici parte de ele! Astfel, după cam două secole de la descălecat, aceeași problematică agita spiritele românești dintre munți și aceeași soluție părea să se impună, anume căutarea liniștii și adăpostului în Moldova.

În tot acel timp greu, o constantă s-a păstrat, totuși în Transilvania: încrederea în virtuțile și valorile neamului, în speranța de a suporta apăsarea împreună. Unirea cu moldovenii se baza pe încrederea comuniunii, a reușitei schimbării vieții ticăloșite. Ceea ce înseamnă că dialogul s-a păstrat mereu, că românii de la răsărit de Carpați, având șansa de a fi organizați în stat românesc, cu putere politică românească, au vegheat asupra ardelenilor, de la protecția averilor lor, făcută de Domnie, până la oblăduirea bisericească, exercitată de Mitropolia de la Suceava. Prin urmare, sensul descălecatului transilvănean spre est și sud s-a întors cu vârf și îndesat înapoi, aducând virtuți și valori românești noi, acolo unde acestea erau agresate, amenințate, umilite. De aceea, este mai mult decât o pură întâmplare fără sens - cu spun unii - faptul că Mihai Viteazul, pornit din Țara Românească, ajungea în Transilvania și de aici trecea în Moldova, unde, la Iași, în iulie 1600, se proclama „domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei”, făcând nu doar stema și pecetea unică, ci și planuri mari de viitor comun.

În Transilvania - spun martorii - Mihai Viteazul a stârnit reacții aproape naționale. Cronicarul umanist Szamosközi István (Zamosius) nu poate înțelege și nici accepta domnia în Transilvania a unui principe român, adică de aceeași etnie cu disprețuiții valahi, cu iobagii, cu truditarii, cu locuitorii de mâna a doua. După octombrie 1599, Mihai este numit de acest cărturar „Valahul” și „Tiranul”, iar populația românească în întregul său este apreciată ca „leneșă”,

⁵ N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, București, 1989, p. 113; I.-A. Pop, *Națiunea română medievală. Solidarități etnice românești în secolele XIII-XVI*, București, 1998, p. 110.

„murdară” și înclinată spre „tâlhării” și „prădăciuni”. Același cronicar observă alăturarea românilor transilvani la politica lui Mihai Viteazul și răscoala țăranilor români contra nobililor odată cu intrarea oștilor „Valahului” în zona intracarpatică. El pune toate acestea pe seama solidarității de tip etnic: „Într-adevăr, la vestea luptei nefericite <de la Șelimbăr, din 28 octombrie 1599>, care s-a răspândit foarte rapid în întreaga țară, națiunea românilor, care locuiește în fiecare din satele și cătunele Transilvaniei, complotând peste tot, s-a unit cu poporul venit <din Țara Românească> și, atât împreună cât și separat, au prădat în lungul și în latul țării. Căci încurajați de încrederea că aveau un domn din neamul lor [...], au ocupat drumurile și au ucis pretutindeni [...]. Acum, fiind încurajată nebunia lor de principele român și sporindu-le îndrăzneala din pricina războiului [...], cu atât mai multă cruzime au atacat cu acest prilej, cu cât anterior, când țara era liniștită, dovediți prin decizii judecătorești cu vreo faptă rea, erau pedepsiți cu cele mai grele pedepse. Peste tot, spânzurațiile, butucii, securile, cârligele, funiile și toate locurile de osândă erau pline mai mult de români”⁶. Opinii asemănătoare au exprimat și cronicarii Somogyi Ambrus (Ambrosius Simigianus) și Georg Krauss, cronicarul anonim de la Prejmer și alții. Somogyi subliniază că s-au răsculat românii, care-i prindeau și-i jefuiau pe unguri, iar Krauss vorbește despre „românii murdari, hoți, ucigași, răsculați în acel timp, deoarece Tiranul era de națiunea lor, adică un român”. Mikó Ferenc spune că nobilii maghiari erau „îngroziți de stăpânirea românească” a lui Mihai Viteazul⁷.

Multe izvoare epocii consideră dezordinile din anii 1599-1601 drept un rezultat al războiului, al unor abuzuri ale oștilor străine, al urii țăranilor față de nobili sau chiar al unei aplecări spre violență a românilor. Mai puține astfel de surse notează faptul că românii erau sever discriminați, că erau „iobagi ai ungurilor”, disprețuiți și lipsiți de bunuri. Unele mărturii, precum cele evocate mai sus, pun tulburările din acei ani pe seama stăpânirii românești a lui Mihai și chiar pe seama unui „complot” urzit din timp de domn, de românii ardeleni împreună cu cei din Țara Românească. Ridicarea țăranilor este considerată o răscoală națională a tuturor românilor (*natio Valachorum*) contra ungurilor. Perechea de termeni sociali „țărani-nobili” este înlocuită cu denumirile etnice „români-unguri”. Mihai Viteazul, ca și unii dintre contemporanii săi, avea și sentimentul originii romane a românilor. O dovedesc solii papali, instruiți să-i amintească principelui acest lucru ca să-l stimuleze la alianță și la luptă în tabăra creștină. O dovedesc și alte surse, care spun că Mihai Viteazul își îndemna oștenii „să se poarte vitejește, atât pentru cinstea lui Hristos, pentru care se luptau, cât și pentru mărirea națiunii lor și a celei a romanilor, din care făceau mărturisire că descind” (*per la gloria della loro natione et di que' Romani, da cui facevano professione di discendere*)⁸. Cu alte cuvinte, unii români știau și se mândreau că se trag din romani, mobilizându-se la acțiune în numele originii lor ilustre, iar mulți străini se foloseau de acest lucru, de sensibilitatea specială a românilor în legătură cu strămoșii lor.

⁶ □ tefan Pascu, *Mișcări țărănești prilejuite de intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania*, în „Studii și materiale de istorie medie”, I, 1956, p. 132.

⁷ Ioan-Aurel Pop, *Identity and Alterity in Transylvania during the Confrontations of 1599-1601*, în „Transylvanian Review”, IV, 1995, nr. 4, p. 173.

⁸ *Hurmuzaki*, III/2, p. 529-530.

Prin urmare, fapta lui Mihai Viteazul, deși nu a rezultat din dorința formării României politice moderne *ante litteram* - cum au scris, în chip prea entuziast și asincronic, unii - a produs încă din epocă reacții și interpretări naționale. De aceea, era firesc ca istoricii romantici să-l dea pe principele Mihai drept exemplu și simbol al unității românești, chiar și forțând nota și acordând unor întâmplări de atunci sensurile și semnificațiile naționale pe care nu le-au avut și nici nu le puteau avea la 1600. Însă subaprecierea rolului epocii lui Mihai Viteazul, numai pe motiv că întâmplările de atunci au fost elogiuate prea mult sau ideologizate, este un act copilăresc, lipsit de orice logică.

Unirea nu s-a făcut, prin urmare, *ex nihilo*, din „oarbele sentimente naționaliste” ale unei elite dornice de putere și de afirmare, împinsă de un prea avântat spirit romantic, cum s-a spus. Rolul elitei noastre moderne a fost esențial, dar acesta s-a putut clădi numai pe realitățile unității românești vechi, bazate pe limbă, origine, credință, tradiții, cultură. Altminteri, dacă efortul intelectualilor ar fi fost hotărâtor sau unic, s-ar fi putut forma România din Țara Românească și Serbia ori din Transilvania și Rutenia!

Dezbaterile istoriografice de astăzi sunt nu numai benefice, ci și absolut necesare dezvoltării domeniului. Dar să nu ne lăsăm amăgiți: istoria practică fără reguli, istoria-eseu, istoria-manifest politic, istoria-scenariu de film, istoria-artă etc., deși își au toate rolul lor, nu sunt istoriografie. Istoric este numai acela care este capabil să cerceteze trecutul prin izvoare, să compare și critice sursele și să extragă de acolo realitatea vieții din trecut sau prezentul oamenilor de odinioară. Restul sunt povestitori, amatori, esești, artiști, politicieni, analiști politici, oameni cu idei etc., dar nu istorici. Este bine să facem cu toții istoria, dar să-i lăsăm pe istorici s-o scrie. Ne pregătim să celebrăm împreună un secol de la Marea Unire și sunt destui - în context - care seamănă vânt ca să culeagă furtună, reînvățându-ne ba că „suntem aici de două mii de anii”, daci verzi care știau latinește înainte de Romulus și Remus și care erau creștini înainte de Hristos, ba că nu am fost, nu suntem și nu vom fi nimic altceva decât niște „omuleți patibulari”, animați de mituri și admiratori naivi ai unui poet național xenofob, bun de ascuns în debara!

Este bine, cred, să ne păstrăm cumpătul, să căutăm și să găsim - cât se poate - calea de mijloc. Am trăit circa o mie de ani ca popor, între secolele al IX-lea și al XIX-lea, despărțiți în varii formațiuni, am fost o visată țară de țări și am trecut cum am putut „de la sat la sat”. Unitatea nu era, poate, o necesitate și nici măcar o posibilitate multă vreme. Nu am aspirat secole la rând la unitate națională și nici nu am vrut să facem România în Evul Mediu. Am trăit nespectacular, în comunități modeste, pe văi mai mult decât pe dealuri, la adăpostul muntelui și al pădurii, pe căi ferite mai mult decât la drumul mare, la sat mai mult decât la oraș. Am fost țări de țărani, cuprinși de febra muncii tăcute, de care profitau alții. Dar am trăit și am ajuns până azi! De la o vreme, am văzut că unirea face puterea, că traiul împreună e mai bun decât cel risipit, că limba aceasta binecuvântată - a țăranilor și „a vechilor cazanii” deopotrivă - ne ajută să comunicăm. La finele Evului Mediu, elita românilor s-a gândit că, pornind de la solidaritatea locală, de la unirea din cugete, prezentă peste tot, ar fi bine să facem și unirea politică. Aceasta a fost strategia marilor bărbați ai națiunii noastre. A fost bine, a fost rău? E greu de răspuns hotărât

acum, fiindcă nu au trecut nici o sută de ani de împlinirea idealului lor. Dar e bine oare să ne hazardăm și să judecăm așa de aspru, după o mie de ani de singurătate, sută de ani de unitate, chinuită și ciuntită și ea! În 1918 s-au unit cu mica Românie toate provinciile românești de la nord de Dunăre și s-a împlinit „ora noastră astrală”, iar ziua de 1 Decembrie nu a făcut decât să consacre acest lucru, prin episodul său final. Nu mai fusese niciodată vreun moment similar în trecutul nostru. De aceea, ziua deciziei de la Alba Iulia a devenit sărbătoarea națională a României și a românilor și de aceea așa trebuie să rămână.

Eu zic să ne pătrundem cu toții - pe scena aceasta ciudată a lumii ai cărei actori de-o clipă suntem - de „acel farmec sfânt” al poveștii fără sfârșit care este viața, să ne bucurăm că avem o comunitate și o țară mare pe lângă unele mai mici, că avem un loc și un rost sub soare, așa cum au voit neamul și conducătorii lui. Unirea nu a făcut-o o generație spontană și bezmetică; unirea au făcut-o valurile de români care s-au gândit cum să se apere prin solidaritate, exact cum gândeau maramureșenii sărăciți de munții și de pădurile lor, la 1547. În loc să le punem voința la îndoială, s-ar cuveni să ne pregătim - așa cum fac popoarele civilizate - de ceremonia centenarului Marii Uniri și de muncă stăruitoare. Vom dobândi cu aceasta nu numai respectul de sine, ci și respectul lumii. Dacă vom fi demni, vom fi tratați cu demnitate, iar dacă vom respecta noi înșine țara aceasta, clădită pe secole de sacrificii și speranțe, o vor respecta cu siguranță și alții.

București, 28 noiembrie 2014,

la Sesiunea solemnă dedicată zilei de 1 Decembrie, sărbătoarea națională a României

Ioan-Aurel Pop